

A „Tudományos iskolák” támogatásával folytatandó kutatásra 2003-ban elnyert 50 000 ezer forint a három éves (2003-2005) futamidejű, a szerződésben rögzített munka maradéktalan és sikeres elvégzését tette lehetővé.

A költségtervtől történő eltérés: Az említett összegből 2004-ben 2 100 ezer forint központi elvonásra került sor, amely lényeges átcsoportosítást nem tett szükségessé a szerződésben szereplő költségvetéshez képest.

A tervezett kutatás 2005 végére befejeződött, ám annak eredményeit, a kész kéziratokat 2005. december 31-ig csak részben sikerült publikálni. Miután ennek költségeit előre beterveztük, szükségessé vált a kutatás határidejének módosítása. Az OTKA Társadalomtudományi Kollégium Elnöke kérésünket méltányolta és a kutatás határidejét 2006. június 30-ig meghosszabbította.

A kutatók személyében beállott esetleges változások: A kutatók személyében a futamidő alatt változás nem történt. Jó és gyümölcsöző megoldásnak bizonyult, hogy a munkában doktoranduszok és vezető professzorok együttesen vettek részt. A doktoranduszok közül 3 főt a pályázati pénzre főállásban alkalmaztunk (Réfi Attila, Strausz Péter, Zachar Péter Krisztián), mások PhD ösztöndíjasként (Ignác Károly, Rác Kálmán) működtek közre a kutatásban, míg Cieger András nálunk végzett PhD-s más ösztöndíjban részesült. Az ELTE Történelemtudományok Doktori Iskolában oktató vezető professzorok: Pölöskei Ferenc akadémikus, Gergely András, Izsák Lajos, Kardos József és Vida István DSc. egyetemi tanárok, továbbá Pajkossy Gábor kandidátus, egyetemi docens – többségükben az ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történelem Tanszék, illetve az ELTE BTK Történelmi Intézetének munkatársai. Ők a projekt megvalósításában végzett munkájukért vagy közreműködésükért semmiféle honoráriumban nem részesültek. A projekt megvalósulása során a fentebb felsoroltak olyan tudományos iskolává szerveződtek, amely nem csak új tudományos eredmények elérésére és közzétételére lett képes, hanem nagyban hozzájárult a Doktori Iskolánkban folyó képzés szakmai színvonalának emeléséhez is. A kutatásban részt vevők közül Strausz Péter készülő doktori disszertációjának témája a két világháború közötti magyarországi kamarák története (témavezetője Gergely Jenő). A pályázat ügyintézője (egyúttal tanszékünk előadója), Horváth Ildikó pedig az ELTE-n főiskolai tanulmányait a Duna-Tisza közti Mezőgazdasági Kamara történetével foglalkozó, kitűnőre minősített szakdolgozatával fejezte be.

A kutatási munkatervtől történt esetleges eltérés: A kutatási munkatervnek sem tematikájától, sem ütemezésétől nem történt eltérés. A kutatás publikációs eredményei a tervezettet is

meghaladták, ugyanis sikerült a munka legfontosabb hozadékát, az önálló monográfia terjedelmű „bevezető tanulmányt” és a három kötetes forráskiadványt CD-n is kiadnunk, továbbá az említett majd 400 oldalas tanulmányt német nyelven is megjelentetnünk.

A tudományos eredmények nyilvánosságra hozatalának módja: Az elért tudományos eredményeinket publikációk formájában hoztuk nyilvánosságra: konferencia - kötetben, szakfolyóiratokban, forráskiadványban, tanulmánykötetben és CD változatban. (Lásd a „Közleményjegyzék”-et.) A tudományos eredmények hasznosítására került sor a graduális képzésben tartott ilyen témájú szemináriumokon, továbbá a PhD képzésben, speciális kollégiumokban.

A kutatási projekt teljesülése, eredményei.

A kutatási projekt célja a Magyarországon 1848-tól napjainkig működő és létező különféle autonómiák, autonómia szervezetek dokumentumainak (keletkezésük és működésük szakirodalmának, forrásainak, az erre vonatkozó jogszabályoknak, a szervezeti és működési szabályzatoknak és velük foglalkozó forrásoknak) szisztematikus összegyűjtése, feldolgozása, elemzése és forrásközlésre való előkészítése, végül publikálása volt.

Kiinduló pontnak 1848-at, a polgári Magyarország megteremtését tekintettük, amely lehetővé tette a modern értelemben vett autonómiák kialakulását, s amelyek szerves részei a polgári társadalomnak, a társadalom önszerveződésének. Az autonómia szervezetek többsége a dualizmus idején jött létre, de típusaik és számuk a Horthy-korszakban is növekedett, illetve funkcióik részben átalakult. Az ún. „szocialista időszakban” (1949-1999) az autonómiák felszámolására került sor, vagy esetleg formális működésükre volt csak lehetőségük. A pártállami diktatúra, az egypártrendszer és a tanácsrendszer nem tűrte a társadalom önszerveződését. A rendszerváltozás után, a polgári demokrácia keretei között az autonómiák újjászerveződtek és számos új autonómia jött létre.

A kutatási tervünk szerint a vizsgált autonómia-típusok: a közigazgatási (megyei, városi, községi, hegyközségi, budapesti, fiumei) önkormányzatok; a kamarák (a fontosabbak az ügyvédi, kereskedelmi- és iparkamara, a mezőgazdasági kamarák, mérnöki, orvosi kamarák); a társadalombiztosítási intézetek önkormányzata (elsősorban a MABAI, OTI, SZTK); az egyházak autonómiái (erdélyi római katolikus státus, rk. egyházközségek, református, evangélikus, unitárius, ortodox, izraelita felekezet); az egyetemek önkormányzata (Budapesti M. Kir. Tudományegyetem, Pázmány Péter Tudományegyetem, ELTE, a Műegyetem, az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar); végül a Magyar Tudományos Akadémia autonómiája. (Terveink között eleve nem szerepelt a nemzetiségi-kisebbségi autonómiák

kutatása, mert az meghaladta volna lehetőségeinket és jellegét tekintve lényegesen különböznek a vizsgáltaktól. Ez újabb kutatási projekt feladata lehetne.)

A kutatás és feldolgozás menetét a témavezető irányította, koordinálta. Elsőként meghatároztuk, hogy a résztvevők közül ki vagy kik mely autonómiákkal foglalkoznak? (Erről lásd a három kötetes kiadványunk tartalomjegyzékét!) A témavezető vállalkozott az autonómia fogalmának meghatározásával, elemzésével, az autonómiák adott korszakban betöltött helyével és szerepével foglalkozó tanulmány megírására, amely mintegy az egész kutatás érdemi mondandóját összegezte. A bevezető tanulmány tematikus fejezeteit az egyes területekkel foglalkozó kutatók írták a projektben részt vevő professzorok segítségével, illetve a kutatás félidejében megrendezett vita eredményeinek hasznosításával.

A munka ütemezése szerint először összegyűjtöttük a témára vonatkozó hazai szakirodalmat, könyvészeti anyagot, és a fontosabb nemzetközi irodalmat. Ezt követte az ide vágó törvények, jogszabályok, rendeletek felkutatása és összegyűjtése. Ezeket xerox vagy fényképezés segítségével gyűjtöttük össze, majd sor került számítógépbe vitelükre. (Egyébként minden összegyűjtött dokumentumot számítógépbe vittünk, lemezre kimentettük és kiprinteltük. Ezeket az anyagokat a tanszék őrzi, szakemberek számára hozzáférhető módon.)

A kutatómunka dandárja ezután következett: fel kellett tárnunk és össze kellett gyűjteni az autonómiák szabályzatait, működési és szervezeti életére vonatkozó forrásait, ezek módosításait. (Ez a közigazgatási önkormányzatok esetében az egyes típusok közül két-két jellemző megye, város, község, stb. meghatározását, a kamaráknál is az országos jelentőségűek megjelölését tette szükségessé.) A dokumentumok összegyűjtése 2005 elejére lényegében befejeződött.

A források feldolgozása és közlésre való előkészítése során első lépés a szövegkritikai ellenőrzés volt. Arra törekedtünk, hogy a szövegek a mai helyesírás szabályai szerint kerüljenek közlésre. Ettől csak akkor tértünk el, ha az eredeti szövegváltozatnak a megváltoztatása tartalmi változást jelentett volna. Ezt követte a dokumentumok lábjegyzetekkel történő ellátása, amelynek a funkciója az értelmezés, magyarázás és további információk adása volt. A jegyzetapparátusban a kérdésre vonatkozó irodalmi vagy más forrásra való előre, illetve visszautalások történtek. Minden esetben arra törekedtünk, hogy a dokumentum címében pontosan megadjuk keletkezésének idejét, helyét és eredeti címét. Minden egyes dokumentum elé hosszabb-rövidebb „bevezetőket”, ún. kopfokat készítettünk, amelyek tartalmazzák a dokumentummal kapcsolatos információkat. A forrás végén közöljük annak természetét (levéltári vagy könyvészeti formáját) és pontos forrását, esetleg korábbi közlési helyét.

Az összegyűjtött anyagot részint kronológiailag (1848-1918, 1919-1949, 1949-1989, 1989-2000), részint tematikusan (közigazgatási önkormányzatok, kamarák, társadalombiztosítás, egyházak, felekezetek, egyetemek, Magyar Tudományos Akadémia) tagoltuk és sorszámoztuk (1-125. dok.).

A kutatás félidejében, 2005 tavaszán a projektben részt nem vevő, „külső” kutatók meghívásával tudományos konferenciát rendeztünk, ahol az egyes tematikus egységekkel foglalkozók előadták addigi eredményeiket. A vitában mintegy 20 felszólalás hangzott el, amelyek nagy mértékben segítették a munka folytatását, a feldolgozáshoz és forrásértelmezéshez megfontolásra méltó javaslatokat adtak: részint köztörténeti, részint jogtörténeti szempontokat felvillantva.

A munka befejező fázisa az összegyűjtött és feldolgozott források alapján tanulmányok készítése az adott autonómia mibenlétéről, működéséről, funkciójáról és annak változásairól. „Az autonómiáról általában” című első fejezetben Gergely Jenő megkísérelte meghatározni az autonómia fogalmát, az autonómia értelmezését és a magyarországi autonómiák megvalósulási területeit. (A további fejezeteket a fentebbi tematikus tagolásban a velük foglalkozó szerzők írták. A bevezető tanulmányt részletes szakirodalmi tájékoztató, bibliográfia zárja.) Miután a bevezető tanulmány mind magyar, mind német nyelven hozzáférhető, annak tartalmi ismertetésétől eltekintünk. Végül is megállapítható, hogy az autonómia az állampolgárok kisebb vagy nagyobb létszámú, valamilyen közös cél, adottság, érdek, ideológia vagy vallás mentén önszerveződéssel létrejött közösségeinek sajátja, amelyeknek működését a maguk által alkotott szabályok a hatályos állami törvények keretei között biztosítják, s ehhez függetlenségüket nem, vagy forrásaikat tekintve csak részben korlátozó anyagi eszközökkel rendelkeznek. Az autonómia tehát valamilyen közösség önrendelkezési joga, minden külső hatalomtól való függetlensége, általában véve a civil társadalom önszerveződése.

Kutatásaink megerősítik azt az előfeltevésünket, hogy a jelentős történelmi hagyományokkal rendelkező magyarországi autonómiák céljuk szerinti működése fontos biztosítéka az egyes állampolgárok és az állampolgárok tágabb vagy szűkebb közösségei önérvényesítésének, önmegvalósításának. Nélkülözhetetlen elemei, részei a társadalom szerves működésének, működtetésének. A szuverén államhoz képest azonban az autonómia, mint olyan jellegénél fogva másodlagos lehet csak, hiszen az állam valamennyi állampolgár „közös testülete”, míg az autonómiák az állampolgárok bizonyos csoportjainak a külön érdekeit is képviselni akaró és tudó önszerveződései. Az állam és az autonómiák akkor működnek valóban a közjó érdekében, ha a kettő között megvalósul a szerves munkamegosztás és együttműködés. Az

autonómiák, mint az önkormányzás hatékony szervei és intézményei ugyanakkor biztosítékát is képezik a demokrácia, a politikai demokrácia kibontakozásának és érvényesülésének. Az autonómiák nélkül aligha képzelhető el a magyar társadalom XXI. századi élete és a magyar nemzet beilleszkedése az autonómiákat érvényre juttató európai közösségbe.

A pályázati támogatás révén 2003-2006 folyamán 11 + 8 publikációnk jelent meg: 5 folyóiratcikk, 2 könyv (egyik három kötetes forráskiadvány, a másik német nyelvű tanulmánykötet), 9 szerzőtől 36 könyvfejezet, 1 konferencia kiadvány (13 előadás), 1 CD-ROM, 1 szakdolgozat (kézirat). Kiadványainkat megjelenésükkor megküldtük az OTKA Irodának, a történettudományi és jogász doktori iskoláknak, a társtanszékeknek, az MTA illetékes kutatóhelyeinek, a nagyobb szak- és közkönyvtáraknak, az egyes autonómia-típusok mai megfelelőinek. A német nyelvű kötetet elsősorban a külföldi, nemzetközi kapcsolatainkban tudjuk használni szakmai együttműködésünk előmozdítása érdekében. A fennmaradó példányokat a Kiadó könyvvarusi forgalomban értékesíti, aminek tiszta hasznából a szerződés szerinti részt visszaforgatjuk a doktori iskola működésébe.

A kutatás tudományos eredményeit a szakma hasznosíthatja, de eredményesen használható az egyetemi oktatásban is. Úgy véljük, hogy a jelenleg működő autonómiák vezetői is haszonnal forgathatnák, nem csak múltjuk megismerése érdekében, hanem a mostani hatékonyabb szervezeti és érdekérvényesítési technikák fejlesztése terén is. Végül a politikai élet, a közélet szereplői, képviselők, minisztériumok illetékesei is profitálhatnának belőle, hiszen nyilvánvaló, hogy számos bizonytalanság jelentkezik ma az autonómiák körül.

Ami minket illet, az OTKA támogatásával életre hívott tudományos iskola további működését és létezését minden eszközzel igyekszünk biztosítani. Eddigi eredményeink elismerését is láthatjuk abban, hogy az OTKA 2006-2007-re, két éves futamidejű Kamarai autonómiák Magyarországon és az Európai Unióban 1990-2004 c. pályázatunkat ugyancsak jelentős összeggel támogatja (témavezető Gergely Jenő), amelyben főállásúként két doktorandusz, Strausz Péter és Zachar Péter Krisztián folytatni tudják a megkezdett munkát. Gergely Jenő elnyerte az MTA kihelyezett kutatócsoport pályázatát, amely 2007-2009 között lehetővé teszi, hogy Réfi Attila részese maradjon a tudományos iskolának. Sajnálatosnak tartjuk viszont, hogy a tehetségüket és kiváló munkájukat bizonyító, fiatal szakemberek jövője így is bizonytalan marad, hiszen az egyetemen sem jelenleg, sem belátható időn belül nincs mód főállású alkalmazásukra.

Az ELTE Történelemtudományok Doktori Iskolája, illetve az Új-és Jelenkori Magyar Történelmi Tanszéke (mindkettő vezetője Gergely Jenő) eddig is, és a jövőben is mindent elkövetett és elkövet annak érdekében, hogy a tehetséges fiatal szakembereket támogassa, pályájukat egyengesse. E téren végzett munkánk elismeréseként a MAB 2006-ban a Doktori Iskolánknak „Kiválósági hely” címet ítélte meg.

Ez úton is szeretnék köszönetet mondani az OTKA Társadalomtudományi Kuratóriumának a pályázatunk nyomán adott támogatásért, és azért a jóindulatú segítségért, ami lehetővé tette vállalt feladatunk teljesítését.